

A PSZICHOLÓGIA TÁRGY OKTATÁSÁBAN FOLYÓ VILÁGNÉZETI NEVELÉS HELYZETE ÉS PROBLÉMÁI

KOCZKÁS IMRE

A hallgatók a társadalom különböző rétegeiből kikerülve, más-más arculattal jönnek a főiskolára. A főiskolai évek a világnézeti kiforrás döntő évei, állandó mozgásban tartják a hallgatóság világnézeti alakulását. A pszichológia tartalmánál fogva felkínál bizonyos lehetőségeket a világnézet természettudományos, társadalomtudományi és erkölcsi megalapozása számára.

A pszichológia természettudományos megalapozása szempontjából a főiskolára kerülő hallgatók biológiai-fiziológiai ismeretei igen hiányosak, különösen ami az összefüggések meglátását és így a világnézeti konzekvenciákat illeti.

A hallgatók ismerete sokszor tételszerű, elszigetelt, az egyes tantárgy tényeire, törvényszerűségeire vonatkozó. Természettudományos ismereteiket időnként nehezen tudják szervesen beépíteni gondolkodásmódjukba, mert szemléletük atomisztikus szemlélet. Ilyen tények alapján ismételten felvetjük, hogy a dialektikus és történelmi materializmus oktatását előbbre kellene hozni, hiszen még az új tantervben is csak 5. félévtől kap helyet. Ez egyrészt több munkát ró e tekintetben a pszichológia oktatóira, másrészt viszont anticipálnunk kell olyan fogalmakat, amelyekre építve már magasabb világnézeti szintézist tudnánk tárgyunk oktatása során elérni. A fejlődépszichológiában is építeni kellene a mennyiségi és minőségi változások, a tagadás tagadásának törvényeire, az életkori sajátosságok és az akceleráció, az öröklött és szerzett sajátosságok, a személyiségfejlődés témaköreiben. Problémát okoz a dialektikus és történelmi materializmus korábbi tanításának hiánya a pszichológiai irányzatok és szemléletmódok kritikai összehasonlításában is. A tanárképzés sajátos helyzetének megfelelően ajánlatos lenne a marxizmus oktatását a dialektikus és történelmi materializmussal kezdeni.

A fejlődépszichológia a gyermek világméskének sokszor misztikus, animista megnyilvánulását is elemzi, értékeli. Ez jó alkalmat biztosít a tárgy előadójának a világnézeti alapok további bővítésére és megszilárdulására.

Az előzőekben már megemlítettük azt az általános tapasztalatot, hogy igen gyenge biológiai felkészültséggel kerülnek hallgatóink a főiskolára. Az idegrendszer felépítésének és működésének a megismerése, az életjelenségek és a pszichikus megnyilvánulás sajátosságainak tárgyalása a magukkal hozott, sokszor zavaros nézeteket megtisztítja (ilyen pl. a „lélek” fogalma, az öröklésről vallott helytelen nézetek, az állatok „gondolkodásának és beszédének” értelmezése stb.). A mozaikszerű ismeretek a felszínes összefüggés-látás tisztázása szempontjából alapvető az általános pszichológia bevezető előadása, mely a pszichikus jelenségeket az anyag mozgásformáinak egységében értelmezi. Az anyag és tudati jelenségek viszonyának megismertetésével jelentősen mélyül a hallgatók természettudományos világnézete. Itt találkoznak a világ anyagi egységének gondolatával, a pszichikus jelenségek biológiai és társadalmi meghatározó tényezőivel. A magasabb idegműködés törvényeinek

és elveinek alapvető materialista szemléletmódja lényegesen alakítja a hallgatók világnézetét.

A determinizmus kérdésének tárgyalása, a különböző példák elemzése, a kísérletek bizonyító ereje mind-mind megannyi hozzájárulás a világnézet fejlesztéséhez. Az ikerkutatások ismertetése az öröklött és környezeti hatás dialektikája tekintetében éppen a személyiségfejlődés szempontjából alapvető világnézeti problémákat vet fel és tisztáz. A fejleszthetőség feltételeinek pszichológiai tárgyalása a leendő pedagógus szemléletmódját, világnézetének megalapozását segíti elő.

A személyiségre vonatkozó ismeretek jelentősen hozzájárulnak a tudományosan megalapozott világnézet kialakulásához, nem utolsósorban azért, hogy a hallgató felismeri saját tevékenységének szerepét és társadalmi hasznát a rábízott növendékek személyiségének formálásában, világnézetének alakításában.

A megismerési folyamatok dialektikája, a tükröződési elmélet, a megismerés folyamatainak tanulmányozása a világ megismerhetőségének bizonyítását segíti elő. A hallgatók a tárgy természetének megfelelően részint természettudományos, részint társadalomtudományi ismeretek alapján a pszichológia keretén belül sokrétű lehetőséget kapnak világnézetük formálása érdekében. A materialista pszichológia biológiai, fiziológiai, neurológiai vonatkozásainak tisztázása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a középiskolai hiányokat pótolja.

Tapasztalataink szerint megállapíthatjuk, hogy a hallgatók gondolkodásmódjában és szemléletében a természettudományos világnézet sokszor mozaikszerű rétegekben van jelen. A természettudományos világnézet kialakítása minden mozzanatában a dialektikus gondolkodás elsajátítása érdekében nagy erőfeszítéseket teszünk.

A korszerű természettudományos világnézet kialakulása a felsőbb évfolyamokon a különböző tárgyak együttes hatására ötvöződik össze. Ez a kölcsönhatás előnyösen mutatkozik meg a szintetizáló szemináriumok alkalmával a hallgatók pszichológiai felkészültségében is. Viszont csak a legjobb képességű hallgatóknak sikerül a pszichológiai szemléletmódban a dialektikus materialista álláspont következetes megvalósítása olyan feladatok megoldásában, amelyhez alapos filozófiai ismeretek is szükségesek. Az objektív valóság megismerése a tükrözés jelenségeinek megértésével válik a hallgatók világnézeti bázisává, midőn magáévá teszi a külső valóság feldolgozásának dialektikus menetét.

A pszichológia materialista értelmezése, a pszichikus jelenségek materialista felfogása természetszerűen eloszlatja a hallgatók misztikus és irracionális tévhitét. Meggyőződésünk, hogy mindez sokkal eredményesebb lenne, ha a viták során őszintén megnyilatkoznának és kételyeiket felvetve autentikus helyről kaphatnánk meg ezekre a választ. Ellenőrizhetetlen ugyanis, hogy a hallgatókban milyen mélyen élnek a különböző helyekről kapott információk és nézetek. E vonatkozásban a KISZ szervezetek is sokat tehetnének nyílt viták rendezésével.

A társadalmi vonatkozások ismerete is vegyes képet mutat. Úgy tűnik, hogy ezen a téren megalapozottabbak a hallgatók ismeretei a középiskolából hozott történelmi anyag nyomán. A társadalom fejlődéstörvényeit elvontan, viszonylag könnyen megértik. A pszichikus jelenségek társadalmi meghatározottságának kérdését és az ezzel kapcsolatos összefüggéseket általában hamar átlátják. Nehezen tudják azonban ezt a jelen társadalmi helyzetre és folyamatokra alkalmazni. Gyakorlati példákban, jelenségekben nehezen ismerik fel az alapvető törvényszerűségeket.

A pszichikus fejlődés hosszmetzeti és keresztmetzeti feldolgozásakor felismerik a hallgatók a gyermek egészséges fejlődésének és nevelésének társadalmi feltételeit és következményeit. A gyorsító és lassító tényezők tárgyalása során az élet-színvonal és életviszonyok társadalmi meghatározottságát és a szocialista társadalom

ezirányú világnézeti vetületét felismerik. (Pl. a táplálkozás, az orvosi ellátás, a pedagógiai intézmények szerepe stb.)

A világnézet társadalmi aspektusa lehetővé teszi tanszékünk oktatói számára az emberről és a társadalomról kialakított marxista felfogások meggyőződésé érlelését. A pszichológiában végighúzódik az idealizmus és a materializmus harca.

A pszichológia oktatásának sajátos helyzetéből következik, hogy nemcsak a tények feltáráásával foglalkozik, hanem a pszichikus fejlődés törvényeivel és a sajátosságaival is. (Pl.: az öröklés, az egyed és törzsfajlás, a személyiségfejlődés, az érés és tanulás problematikája stb.) Mindezeknél a történetiség és a társadalmi háttér tisztázása alapvető világnézeti konzekvenciákhoz vezet. Ezek megláttatására a hallgatókat tervszerűen rávezetjük és irányítjuk őket problémátörténeti síkon is. (A gondolkodás fejlődésének tárgyalásakor pl. áttételesen is megvilágítjuk a társadalmi jelenségek ok-okozati összefüggésének jelentőségét, személyiségformáló hatását; jó lehetőség nyílik erre a tanulói megfigyelési dolgozat készítésekor is.)

A társadalom mozgásfejlődésének törvényei a fejlődépszichológia és a pedagógiai pszichológia keretén belül a hallgatók világnézetét alakítják. Ezen a téren különösen a szemináriumok bizonyulnak alkalmasnak arra, hogy megvilágítsák az ellentétek egységét a mennyiségi-minőségi változás, átcsapás dialektikus menetének pszichológiai érvényesülésére. Természetesen ezen a téren is jól érzékelhető az eltérő középiskolai felkészítés és a családi környezet motiváló szerepe.

A tevékenység tárgyalása során nyomatékosan hangsúlyozzuk hallgatóinknak, hogy a társadalmi ismeretek nem közvetlenül, hanem közvetve befolyásolják a cselekvést. Beláttatjuk, hogy az életben nem a társadalomtudományi tényeket, adatokat, fogalmakat alkalmazzuk, hanem az általuk kialakított szemléletet. Ezek az ismeretek a magatartást szabályozzák, meggyőződést alakítanak ki s így az emberi tevékenység egészét befolyásolják. E vonatkozásban fő törekvésünk az, hogy a magasabbrendű következtetéseket módszeresen integráljuk abba az egészbe, amit világnézetnek nevezünk. Törekvésünk továbbá az, hogy a hallgatókat képessé tegyük arra, hogy az új ismereteket be tudják illeszteni abba az ismeretrendszerbe, amely a világnézet szilárdságát képezi, s amely a cselekvés irányítójává és értékmérőjévé válik. Tétélesen bizonyítjuk, hogy ebben a folyamatban az objektív szubjektívizálódik azért, hogy ismét objektívizálódjon.

A hallgatók döntő része a szocialista etikai beállítottságának megfelelően problemizál a társadalomban elfoglalt szerepe, hivatástudata aspektusából. Van azonban olyan réteg is, amely a súlyt elsősorban a társadalommal szembeni elvárásokra fekteti. (Státuslehetőségek, anyagi ellátottság stb.)

A hallgatókat erősen foglalkoztatja a munkaerkölc és a közéleti tisztaság kérdése. Élesen elítélik a munkafegyelem lazaságait, a protekcionizmus, a korrupció minden formáját. Felfogásuk, szándékaik tiszteltreméltóak. Sajnos a munkafegyelem kérdésében, a jogok és kötelességek összeegyeztetésében már kevésbé következetesek önmagukkal szemben, annak ellenére, hogy a hallgatók többségének munkaerkölcset és közéleti tevékenységét jónak ítélik meg.

A hallgatókat élénken foglalkoztatja, hogy hogyan tudnak megfelelni elvárásoknak, igényeknek és szükségleteknek, összhangban az egyéni érdeklődéssel és érdekekkel. Problémát jelent a magán- és a közéleti összeegyeztetésének pszichológiai megoldása. Ezért mind a pedagógiai pszichológiában, mind a személyiség-pszichológiában szükségesnek látszik a kérdések világnézeti háttérének megrajzolása.

Tapasztalataink szerint a hallgatók ismerik és becsülik a szocialista országok eredményeit. Ez megmutatkozik az egyes fejezetek pszichológia-történeti háttérének értékelésében is. Kirívó torzulásokat csak elvétve lehet találni.

A jellemvonások tárgyalása során előtérbe kerül a meggyőződés, nyíltság, elvűség kérdése és ennek etikai következménye. A pszichikus folyamatok tárgyalása módot nyújt az etikai állásfoglalás kifejtésére, különösen gyakorlatokon és szemináriumokon. (Pl.: az érzelmi akarati élet, a személyiség stb.). Mindez az önismeretre és önnevelésre készíti a hallgatókat. A pszichológiai studiumok alapvető etikai normát hoznak felszínre: a saját példa szükségességét és jelentőségét. A közösség lélektana c. fejezet jó háttérrel biztosítja a szocialista munkaerkölcs és felelősség világnézeti összefüggéseinek feltárására.

A gyermekmegfigyelési dolgozatok jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy az erkölcsi kérdések a család és az iskolai háttér relációjában felszínre kerüljenek.

A szocialista erkölcs tételes ismerete nem mindig jár együtt a mindennapi élet erkölcsi értékrendjének gyakorlati megvalósításával. Sokszor szabadosság mutatkozik az életvitelükben. A közösségi érdekek helyenként eltompul az egyéni életvitel érdekei mögött. Tényként kell megállapítani, hogy a közösségi érzés, magatartás azonban éppen a közös tevékenység és élményalap következtében az évek során fejlődik. A továbbiakban is törekednünk kell arra, hogy hallgatóink saját helyzetüket a társadalmi érdekek egészében politikusabban szemléljék és értékeljék.

Tanszékünk oktatói tárgyunk természete miatt közel kerülnek a hallgatókhoz, így azok a legszemélyesebb ügyekben is kérnek és kapnak tanácsokat.

A hospitálások során megismerkednek a gyermeket ért hatásrendszerrel, ezek ideológiai, társadalmi és mentálhygiénés problémáival. A kisebb csoportokban történő foglalkozás (diákkör, szak- és speciálkollégium) során közvetlenül kifejezhetik álláspontjukat az oktatók és a hallgatók. Ugyanez vonatkozik az ifjúsági összejöveteleken való részvételre is. Az oktatók megnyilatkozásai, világnézeti állásfoglalásuk természetszerű példát mutat a hallgatók világnézetének alakulásában. E téren a pszichológiai előadások szuggesztív ereje igen nagy jelentőségű.

A szemináriumi foglalkozások, gyakorlatok — különösen a szintetizáló szemináriumok — a világnézeti formálás kiváló fórumai, amennyiben valóban vitaforumok. A nézetek nyílt feltárása és a felmerülő problémák együttes megbeszélése vezethet el a kitűzött célhoz.

A tanítási gyakorlatok a komplex államvizsgák mintegy próbakövét jelentik a világnézeti nevelésünknek. Az egyes tantárgyi tételekről elvonatkoztatva és konkrét szituációhoz kötötten jelenik meg a világnézeti probléma, melynek megoldása egész főiskolai nevelőmunkánk eredményét tükrözi.

Vázlatosan kívántuk összefoglalni azokat a kérdéseket, amelyek a pszichológia oktatása során a világnézeti nevelés rendelkezésére állhat. Érzékeltetni kívántuk, hogy a filozófia alapkérdése, az anyagi és a tudati elemek viszonya itt szakmai problémaként jelentkezik. A személyiség megközelítése az idegrendszer és a társadalmi környezet felől egyszerre történik. Átgondolt feladatot jelent annak beláttatása, hogy a személyiség tevékenység során való fejlődése egyszerre biológiai, fiziológiai, pszichológiai és társadalmi jelenség.

Irodalom

- BARKÓCZI I.—KLEIN S.: Gondolatok az alkotóképességről és vizsgálatának egyes problémáiról. = Magyar Pszichológiai Szemle, 1968. 25. sz. 508—515.
BÉKÉSI IMRE—ZSOLNAI JÓZSEF: Közösségben nevelünk-e közösséget nevelő pedagógusokat? Pedagógiai Szemle. XVII. évf. 2. sz. 1967. 165.
FÁBIÁN ZOLTÁN: A korszerűség érvényesülése a tanítójelöltek pszichológiai képzésében. Pedagógiai Szemle. XVII. évf. 2. sz. 1967. 131.
Felsőoktatásunk korszerűsítéséről. Az FKP tudományos tanácsának 1970. október 7-i ülése. Bp. 1971. FKP. 44.

- GARAMI L.: Ahogyan az egyetemi hallgatók látják... 1—2. Bp. 1970. FKP. 361.
 G. V. VOROB'JOV—A. N. FOMICSEVA: A hallgatók megismerő tevékenységének irányításáról. Pedagógiai Szemle XXIII. évf. 10. sz. 1973. 940.
 JAUSZ BÉLA: A pedagógusképzés néhány kérdéséről. Pedagógiai Szemle XVII. évf. 2. sz. 1967. 101.
 KATONA K.: Ifjúságunk problémái. Bp. 1967. Gondolat 206.
 KÁLMÁN GYÖRGY: Egy új főiskola nevelési problémái. Pedagógiai Szemle, XVII. évf. 2. sz. 1967. 120.
 RADNAI B.: Az ifjúkor pszichológiája. Bp. 1964. Zrinyi Kiadó. 104.
 VARGA K.: Magyar egyetemi hallgatók életfelfogása. Bp. 1968. Akadémiai Kiadó. 178.
 VÁG OTTÓ: A pedagógusok jövőtudatának vizsgálata és fejlesztése. Pedagógiai Szemle. XXIII. évf. 1. sz. 1973. 41.

LAGE UND PROBLEME DER WELTANSCHAULICHEN ERZIEHUNG IM UNTERRICHT DER PSYCHOLOGIE

IMRE KOCZKÁS

Die vorliegende Arbeit versucht vor allem auf empirischem Wege sowie mit Benutzung der Fachliteratur auf die Frage Antwort zu bekommen, was für Möglichkeiten es in der Psychologie zur weltanschaulichen Erziehung der Lehramtskandidaten gibt. Eine weitere Bestrebung der Arbeit ist es, die im Unterricht gewonnenen Erfahrungen zu summieren, hinweisend auf die vorhandenen Fehler und unausgenutzten Möglichkeiten.

Die zweite Hauptbestrebung des Autors ist die Darlegung dessen, dass die Grundfrage der Philosophie, das Verhältnis zwischen den materiellen und Bewusstseinsmomenten in der Psychologie als Fachproblem erscheint. Es wird betont, dass es von weltanschaulichem und fachlichem Standpunkt aus eine sehr wichtige Aufgabe ist, das verständlich zu machen, die Entwicklung bzw. Entfaltung der Persönlichkeit kommen in der Tätigkeit als eine physiologische, psychologische und gesellschaftliche Erscheinung hervor. Die Annahme der Obenerwähnten bildet eine weltanschauliche Frage und sie beansprucht eine zielbewusste Erziehungsarbeit.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ МАРКСИСТСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ В РАМКАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ПСИХОЛОГИИ

ИМРЕ КОЦКАШ

В настоящей работе автор на основе эмпирических данных и опираясь на результаты специальной литературы ищет ответа на вопрос, какие возможности воспитания марксистского мировоззрения имеются в процессе обучения студентов педагогических институтов психологии. Автор в статье, суммируя свой опыт, полученный в процессе работы, указывает на имеющиеся недостатки в воспитательной работе и возможности их преодоления. Автор настоящей работы считает важным подчеркнуть, что основной вопрос философии «быт определяет сознание», в психологии возникает как важная специальная проблема. С точки зрения мировоззрения и специальности автор подчёркивает необходимость осознания того факта, что развитие личности в процессе своей деятельности представляет собой физиологическое, психологическое и общественное явление. Осознание этого факта является важным вопросом мировоззрения и результатом сознательной воспитательной работы.